

Aliyev, Ş. (2024). Mahire Nağıkızı'nın eserlerinde sürgün ve vatan anlayışı. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 271-282

MAHİRE NAĞIKIZI'NIN ESERLERİNDE SÜRGÜN VE VATAN ANLAYIŞI

Şefahet ALİYEV*

Öz: Azerbaycan edebiyatı, çok yönlü kültür katmanları ile dünya edebiyatı içinde kendine yer bulmuştur. Batı Azerbaycan (Bugünkü Ermenistan) edebî çevresi de Azerbaycan edebiyatı içinde kendisiyle ilgili olarak çok yönlü araştırmaların yapılmasını gerekli hâle getirmiştir. Dönemin sosyo siyasi, tarihî ve kültürel panoraması göz önüne alındığında, Batı Azerbaycan'ın tarih içinde, daha doğrusu Rus işgaline uğradığı döneme kadar ve işgalden sonraki aşamaları sistemli şekilde edebiyatın sürekli üzerinde durduğu konuya dönüşmüştür. Özellikle tarihin en zikzaklı olaylarına şahitlik eden Batı Azerbaycan edebî çevresi, tarihî süreç içinde örnek oluşturabilecek her bir detayı inatla işlemiş ve bunlar yardımıyla vatan sevgisini ön plana çıkararak işgal edilmiş vatan topraklarına tekrar kavuşma idealini sürekli canlı tutmuştur. 1980'li yılların sonlarından itibaren başlayan dönem Batı Azerbaycan'dan zorla göç ettirilen Azerbaycan Türklerinin karşılaştığı işgal süreçlerine karşı yürütülen mücadelenin gelişmesi yönünden dikkate değer bir aşama olarak karşıya çıkmaktadır. Bu dönemde oluşturulan sözlü ve yazılı edebiyat karşılaşılan tarihî süreçleri yüzleşilen gerçekler ışığında değerlendirmiştir. İşgal edilen vatan toprakları ve zorla göç ettirilme süreci, Batı Azerbaycanlı şairlerin eserlerinde yansıtıldığı çerçevede ele alınmıştır. Eserleri incelenen Mahire Nağıkızı, Batı Azerbaycan'dan zorla göç ettirilen Azerbaycan Türklerine mensup bir ailenin evladı olarak Nahçıvan'da doğmuş, ilk ve orta eğitimini Nahçıvan ve Bakü'de bitirerek Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Filoloji Fakültesine girmiş, okulu bitirince çeşitli yerlerde öğretmen olarak çalışmış ve yıllar sonra mezun olduğu eğitim biriminde öğretim üyesi olmuş on dört kadar şiir kitabı yayımlanmıştır. Makalede Mahire Nağıkızı'nın eserlerinden hareketle Azerbaycan Türklerinin mecburi göçte tabi tutulması, onlardaki vatan ve millet anlayışı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Qerbi Azerbaycan, mühit, poeziya, veten, obraz, etnos, etnoqrafik yaddaş, Mahire Nağıkızı, bayatı*

CONCEPTION OF EXILING AND HOMELAND IN THE WORKS OF MAHİRA NAGYKIYZI

Abstract: Azerbaijani literature has found its place in world literature with its versatile cultural layers. The literary circle of West Azerbaijan (Today's Armenia) has also made it necessary to conduct multifaceted research about itself within Azerbaijani literature. Considering the socio-political, historical and cultural panorama of the period, the stages of Western Azerbaijan throughout history, more precisely until the period of Russian occupation and after the occupation, have systematically become the subject that literature constantly focuses on. Especially the literary circle of West Azerbaijan, which witnessed the most zigzag events of history, has stubbornly processed every detail that could set an example in the historical process, and with the help of these, has always kept alive the ideal of regaining the occupied homeland by highlighting the love of homeland. The period starting from the late 1980s is a remarkable phase in terms of the

* Doktor, Bakü Avrasya Üniversitesi, e posta: yeniavrasiya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4560-310X

development of the struggle against the occupation processes faced by Azerbaijani Turks who were forcibly displaced from Western Azerbaijan. The oral and written literature created during this period evaluated the historical processes in the light of the realities faced. The occupied homeland lands and the process of forced migration are discussed within the framework of the works of West Azerbaijani poets. Mahire Nağıkızı, whose works were examined, was born in Nakhchivan as the child of a family of Azerbaijani Turks who were forcibly emigrated from West Azerbaijan. She completed her primary and secondary education in Nakhchivan and Baku and entered the Faculty of Philology of the Azerbaijan State Pedagogical University. After finishing school, she worked as a teacher in various places and Years later, he became a faculty member at the education unit he graduated from and published about fourteen poetry books. Based on Mahire Nağıkızı's works, the article focuses on the forced migration of Azerbaijani Turks and their understanding of homeland and nation. Azerbaijani literature having a place in the world literature with its diverse and sophisticated civilisational systems, make a wide variety of researches essential at the level of literary environment of Western Azerbaijan. Taking into account the socio-political, historical and cultural panorama of the period, it is possible to say that the history of Western Azerbaijan as a whole, or rather, the stages before and after the imperial occupation, systematically became the subject of literature, and there has not been second part deducting the processes as much as the literary environment and addressing to it. Meanwhile, the poetry environment of West Azerbaijan, which has witnessed the most zigzag events of history, with all its paradigmatic determinations and persistence, bring love of the homeland into the forefront and also keeps the return to the lost homeland as the highest goal.

Keywords: *Western Azerbaijan, environment, poetry, homeland, image, ethnos, ethnographic memory, Mahira Nagygizi, bayati.*

Batı Azerbaycan Türklüğü tarih boyunca dehşet verici sarsıntılarla karşılaşmış, büyük mücadeleler vermiştir. Aslında bu durum yalnızca Batı Azerbaycan Türklüğüne has bir olgu değildir, çünkü Türk milleti tarih boyunca aşına olduğu sürgünlere, katliamlara ve soykırımlara uğramıştır. Bu sebeple anılan durumu Türklüğün geneline şamil etmek gerekmektedir, çünkü yazılı tarihten itibaren belki de en büyük sürgün, katliam ve soykırımların en dehşetlileri âdeta bir korku tüneline andıran 19. yüzyıl sonlarına denk gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin ikbal yıldızının sönmeye başladığı 18. yüzyıldan itibaren Türk'ün zayıf anını bekleyen çeşitli devletler Balkanlar, Kafkaslar, Türkistan, Ortadoğu ve Anadolu coğrafyalarını hayata geçirdikleri sürgün, katliam ve soykırımlarla amansız korkuların kol gezdiği mekânlara dönüştürmüştür.

İnsanlığın yaratılışına asla uymayan ve tarihin belleğinde bilerek veya unutulmuş yer tutmayan sürgün, katliam ve soykırım gibi vahşiliklerle ilgili en mahrem bilgilerin kaydedildiği yer edebî eserler olmuştur. Bu sebeple Karl Marks'ın Fransızların gerçek tarihini öğrenmek isteyenlere Honore de Balzac ve Sthendal gibi yazarların eserlerini okumalarını önermesi (Tekin 2001, s. 7) hiç de yabana atılır bir tavsiye değildir.

Dünyanın çeşitli yerlerinde uygulanan katliam ve soykırımlarla en fazla Türkler karşılaşmış ve genel sayıları sürekli olarak azaldığından bu durum Azerbaycan Türklerini oldukça olumsuz etkilemiştir. Türklerde nüfus artışı bir yüzyıl içinde sayısını ona katlamaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduğu zaman Kuzey Azerbaycan'daki Türklerin sayısı 3 milyon dolayında idi. Cumhuriyetin nüfusu ahalinin artım hızı dikkate alındığında bu günlerde ülkede en az 30 milyon Türk olmalı idi, ancak cumhuriyetin nüfusu on milyondur. Bu da Azerbaycan'da Çarlık ve Sovyetler Birliği dönemlerinde akıl almaz bir soykırım hayata geçirildiğini ispat etmektedir.

Üstelik bu tür olaylar yalnızca Azerbaycan'a yönelik olmamış ve diğer Türk coğrafyalarında da gerçekleştirilmiştir. Tarihin belirli dönemlerinde yaşayan Ömer Seyfettin, İsa Yusuf Alptekin, İsmail Gaspıralı, Cengiz Aytmatov, Şükrullah Yusufoglu, Alper Aksoy, Abdullah Yaman, Gunter Levy, Pierre Loti, Aleksander Soljenitsin, Mehmet Altunbay, Tarık Mümtaz Göztepe gibi yazarlar ve diğerleri bu tür olayları kaleme almış ve Türklerin Ahıska-Ahılkelek, Çeçen, İnguş, Kalmuk, Karaçay, Güney Azerbaycan, Suriye, Irak, Balkanlar,

Kafkasya, Kırım, Tataristan, Başkurdistan ve diğer coğrafyalarda maruz kaldıkları insanlık dışı olayları tasvir etmişlerdir.

Anılan bu yazarlarla diğerlerinin eserleri aslında tarihî gerçekleri göz önüne getirmekle birlikte aynı zamanda yaşanan bu tarihî tecrübelerin asla unutulmamasını ve gelecek nesillerin bunları örnek almasına da özellikle işaret etmektedir. Bu tür olaylar arasında dünyaca ünlü Çingiz Aytmatov'un devlet adamı olan babasının halkını uyandırır endişesiyle Stalin zamanında yakalanıp sudan bahanelerle kurşuna dizilip (Altaylı-Hüseynova 2018, s.137) gizlice defnedilmesi ve mezarının yıllar sonra tesadüfen bulunması (Durukoğlu 2015, s. 15); Hakasyalı Kobaykov'un Bolşevik olduğu hâlde aynı dönemde ve aynı bahanelerle Bolşevik Ruslar tarafından katli (Altaylı-Hüseynova 2018B 300); Sahalı Oyunskiy'in (Altaylı-Hüseynova 2018B 320); Türkmenistanlı Salman Mümtaz'ın arkadaşı Ubeydullin'in yapılan işkencelere dayanamayarak yüzüne karşı yalancı şahitlik yapmasıyla katli (Qasimov 2012: 40); Özbekistanlı yazar Şükrüllah Yusufolu'nun "Kefensiz Gömülenler" romanında bu tür işkence ve katliamları dile getirmesi (Durukoğlu 2015, s. 13) tarihî gerçekler olmakla birlikte yeni nesillere de deniz feneri rolünü oynamaktadır.

Bu tür olaylar işaret edildiği gibi yalnızca çökmüş Sovyetler Birliği coğrafyasına da münhasır kalmamıştır. Irak'ta Kerkük Türklüğüne yapılanlar (Koçak, 1969), Sadam Hüseyin zamanında Kerkük'ün adının, Fuzuli'nin mezarının yerinin değiştirilmesi (Kılıç 2010, s. 258-259), 2003 yılından sonra bölgede ABD'nin oynadığı oyunlar, Doğu Türkistan'da 1949 yılından beri uygulanan Çin zulmü (Altaylı-Hüseynova 2018, s. 214-215) hep aynı konuya işaret etmekte ve belirli güçlerin âdeta Türklere karşı son derece olumsuz düşüncelerle yaklaştığını düşündürmektedir.

Aslında Türkler millet olarak tarih boyunca diğer halklara ve onların diline, kültürüne asla dokunmamış ve sürekli olarak hakkı savunmuş, mazlumları korumuştur. Örnek olarak Polonyalıların bir atasözünde "Vistül'de Türk atları sulandıkça Lehli Rahattır", Bizanslı Hıristiyanların da 15. yüzyılda "Kardinal külahı görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederiz" (Yaman 1973, s. 23) şeklindeki sözleri bu savı en güzel biçimde vurgulamaktadır, ancak diğer bölgelerdeki Türklerle birlikte Azerbaycan Türklerinin maruz kaldıkları katliam ve sürgünlerin mantığını anlamak oldukça güçtür.

Makalede eserleri üzerinde çalışılan Mahire Nağıkızı'nın ailesi, Batı Azerbaycan'dan zorla göç ettirildikten sonra bölgeye yakın olan Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti'ne yerleşmiş şair, 1960 yılında Babek bölgesinin Sust köyünde doğmuş, Halhal köyünde sekiz yıllık okula başlasa da ailenin mecburi olarak yer değiştirmesi sebebiyle 1978 yılında Bakü-Novhanı kasabasının Mehdi Hüseyinzade Orta Okulu'nu bitirerek 1980 yılında Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Filoloji Fakültesine girmiş ve okulu 1984 yılında takdirname ile bitirip çeşitli yerlerde öğretmen olarak çalışmıştır. 2009 yılında Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesinde öğretim üyesi görevine başlamış, 2012 yılında "Hasan Mirzayev'in Eserlerinde Filoloji Konusu" adlı tezini savunarak doktor unvanını almış ve 2015 yılında "Çağdaş Azerbaycan Türkçesi" bölümünde doçent kadrosuna yükseltilmiş ve aynı yıl bölüm başkanı olmuştur.

Mahire Nağıkızı'nın monografi ve ders kitaplarından oluşan 26 bilimsel ve şiirlerinden ibaret 14 eseri yayımlanmış, yirmi yedi kadar şiiri bestelenmiştir. Hâlihazırda Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Filoloji Fakültesi yöneticisi olan Mahire Hüseynova (Nağıkızı), çeşitli dönemlerde "Altın Kalem", "Yılın Bilim İnsanı", "Medya Ödülü", "Yılın Örnek Eğitimcisi", "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Öncü Öğretmeni" gibi ödüllere layık görülmüştür ve Azerbaycan Yazarlar Birliği üyesidir.

Mahire Nağıkızı, yazmış olduğu şiirlerinde, Batı Azerbaycan Türklerine karşı yapılan sürgün ve katliam olaylarını işlemiştir. Aslında sürgün, halkların farklı coğrafyalara dağılmaları veya dağıtılmış olmaları üzerine kurulmuş bir olaydır. Bu tür olaylar Azerbaycan'da Sovyetler Birliği örneğinde olduğu gibi çoğunlukla siyasi otoritenin isteği

doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu tür hareketlerin hayata geçirilmesinin altında yatan temel neden de Türk korkusudur. Mahire Nağıkızı'nın eserleri toplumsal hafızaya sinen geçmişin asla unutulmadığını ve bugünü de yönlendirdiğinin göstergesidir.

Tarihin derinliklerinde karşılaşılan can yakıcı olaylar, toplumsal hafıza tarafından gelecek nesillere özellikle edebî eserlerle aktarılmakta ve gereken fırsat bulunduğu anda da ortaya çıkmaktadır. Bu yönden bakıldığında toplumsal hafıza kültürlerin ve geleneklerin geleceğe taşınmasında ve korunmasında temel araç olarak kendini göstermekte ve insanın kendi kültürel kimliğinin korunmasında kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda hayatta kalmada dil, dinî uygulamalar ve gelenekler temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Günlük yaşamla bağlı ilkelerin özü, şahısların duygusal olana erişmesini sağlayan yaşam gücüdür. Bu gücü sağlayan da bütün baskılara rağmen kişiyi özgürleştiren, ona uygun bir ortam sağlayan toplumsal hafıza ve bu hafızanın aktarımı için de bireylerin duygularını bilgiyle güçlendiren vaziyetleri toplumu ortak bir amaç uğrunda birleştirmektedir (Rodriguez-Fortier 2007: 4-5). Bu bağlamda Mahire Nağıkızı'nın eserleri de bunu vurgulamaktadır. Ezeli Türk yurdu olan Batı Azerbaycan'dan (Ermenistan) Türklüğün katliamlarla sürülüp çıkarıldığı yıllarda dünyanın bugün Gazze halkına yapılanlarda olduğu gibi sessiz kalması insanlık adına oldukça düşündürücüdür.

Çok yakın tarih olan 1991 yılında Haylar (Ermeni) tarafından başlatılan olaylarla Azerbaycan topraklarının işgali karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin dört kararına rağmen Ermenilerin işgal ettikleri yerlerden çekilmemelerinin âdeta desteklenmesi ve 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşlarında işgal edilen toprakların kurtarılması karşısında Azerbaycan'ı saldırgan (!) ilan eden Batılı bazı ülkelerin davranışları ve onlara karşı sesini çıkarmayan Batı dünyasının tutumu ibret vericidir.

Prof Dr. Mahire Nağıkızı da Azerbaycan Türklerini örnek alarak Türklüğe yönelen kasıtlı düşmanlığı işlediği aşağıdaki dörtlüğü aslında bir insanlık dramını ve o dram karşısında susup kesilen Batı'ya atılmış güçlü bir şamar niteliğindedir.

*Bélece¹ atıldı hirsle, gezeble
Cennet kandarından² o ah daşları
Nadan éle bildi, kinle, gerezle
Élemek mümkündü silah daşları (Nağısoy 2020, s. 6)*

Şiir, tarih boyunca insanların duygu ve düşüncelerini, ülkülerini dışa vurmada kullandıkları bir sanat dalı olmuştur. Şairler bu edebî tür vasıtasıyla kendi duygu ve düşüncelerini, sevgi ve nefretlerini, Tanrı, tabiat, toplumsal yaşam, gelenek ve görenek, karşı cinsle ilgili duygularını, yapılan davranışlarla ilgili yaklaşımlarını dile getirmişlerdir. Şiir aslında bir insanın ruh hâlinin dışa vurulmuş yansımasından başka bir şey değildir. Şiir Fuzuli'nin dediği gibi Tanrı'nın insana bahşettiği bir değerdir.

Meksikalı şair Oktavio Paz şiirle ilgili düşüncelerini belirterek; “*Şiir bilimdir, ruhun kurtuluşudur, fedakârlıktır. Şiir aynı zamanda bu dünyayı değiştiren harekettir, çünkü şiir ihtilal karakterlidir. Bu manevi eğitim insanın ruhi hürriyete ulaşma yoludur. Şiir önümüze bu dünyanın asıl mahiyetini sermekte ve bambaşka bir dünya oluşturmaktadır. Bu ise seçilmişlerin ekmeğidir, ancak kupkuru bir kabuktan ibaret olduğundan her insanın dişi onu kesemez. O insanları seçer, özelleştirir ve birleştirir. Şiir seyahate ve aynı zamanda anavatan denilen yerlere dönmeğe davettir. O ruhun dünyevi gerçeklikten kurtularak kendinden geçme ve coşkunluk hâli, nefesin ve bedendeki bütün kasların gösterdiği reaksiyondur. Şiir çölün ortasında Tanrı'ya yalvarıştır, Onunla sohbetir. Şiir sevgi, nefret, keder ve ümitsizlikle beslenir. Şiir, dua, rica, ilham ve maneviyata gark olmuş bir durumdur. Şiir güçlerin laneti, büyü ve sihirdir. Bilinçsiz olanın kendini yitirmesi, tedavisi ve ona yoğunlaşmasıdır. Şiir etnik kökün, millî bilincin tarihî ifadesidir. Şiir aynı zamanda tarihi inkâr eder, çünkü bütün mevcut*

¹ Bu biçimde.

² Kandar: Eşik.

tartışmalar orada halledilir ve sonuçta insan tarihin elinde alet değil, daha büyük bir güç olduğunun farkına varır" (Octavio Paz: University of Texas Press, 1987) demiştir.

Mahire Nağıkızı'nın eserlerine bu sosyolojik ve psikolojik olgular çerçevesinden bakılınca anılan süreçlerde bitip tükenmeyen olayların içinde yoğrulan Batı Azerbaycan Türklüğünün zengin etnografik hafızasıyla karşılaşılmaktadır. Türkler tarih boyunca mükemmel kurallar sistemi oluşturmuş, benimsedikleri göçer hayat tarzını tarihin derinliklerinden itibaren yaşam prensipleri ile yoğurarak asırlar boyunca devam ettirmiş ve meydana gelen olayları geleceğe taşımayı kutsal bir ülkü olarak belirlemiştir. Gelip geçen yüzyılların ezici ve ıstıraplı yükü hiçbir zaman Batı Azerbaycan Türklerinin tarih boyunca oluşturduğu manevi haritayı ve değerler sistemi ile millî kimliğini unutturmamak bir yana bu manevi değerlerin hazzını ruhundan asla uzaklaştıramamıştır.

*Haraya gétsem de Vetén, ay Vetén,
Könlümde ruhunun var, havası var.
Ayrılığıdı bilmem, hıffetdi³ bilmem,
Sensiz her terefde gar havası var.*

*Köksünde dondurmaz ayazı kışın,
İstisi⁴ besimdi⁵ birce karışın.
Gürbetde küleyin⁶, yağan yağışın,*

Sesinde bir ahu-zar havası var (Hüseynova 2023, s. 8)

Mahire Nağıkızı aslında yazmış olduğu manilerle şöhret kazanmıştır. Akademik Muhtar İmanov, "*Türk halk edebiyatında manilerin önemli yer tutması ve bu tip eserlere ait örneklerin şiir dünyamızda etkisini göstermesi asla tartışmaya mahal bırakmayacak bir konudur*" (Nağıkızı, 2021, s. 3) diyerek mani türünün Türk halk edebiyatındaki yerini çok güzel belirlemiştir.

Asif Hacılı ise mani türü konusunda, "*Genel olarak şiirin ve manilerin ilk yapı birimleri fonetik vasıtalarlardır. Sesler ve onların oluşturduğu fonetik birleşmeler estetik metinde minimal semiyotik işaret rolü oynayarak genelde şiirin yapısını ve anlamını belirliyor. Manilerde fonetik seviyede belirli bir ahenk ve duygusal bir durum ve semiyotik hisler oluşturuyor*" (Hacılı, 2000, s. 16) diyerek manilerin özel öneme malik edebî tür olduğunu vurgulamıştır.

Manilerde asıl duygu ve düşünce üçüncü mısradaki yer tutmasına rağmen Mahire Nağıkızı'nın manilerinde hemen hemen bütün mısralara özel anlamlar yüklenmiştir. Yukarıdaki mani buna örnektir.

Mani söyleme geleneği yüzyıllar öncesinden başlamış ve sözlü Türk edebiyatının en önemli örneklerinden biri olmuştur. Evliya Çelebi 17. yüzyılda seyahat ederken ozanların mani söylediklerine şahit olmuş ve bunu "Seyahatname" adlı eserinde kaydetmiştir (Boratav 2014, s. 191-195).

Maniler genelde anonim halk şiirinin önemli bir parçası olsa da âşıklar ve şairler de mani yazmıştır. Maniler genelde yedi heceli olup aaba şeklinde kafiyelenmiş "tam" veya "düz" mani olarak adlandırılmıştır. Bunun dışında "kesik mani", "artık mani", "deyiş" adlanan türleri de olup az da olsa 4, 5, 8, 10, 11, 14 heceli maniler de vardır (Aça 2015, s. 244; Kaya 1999, s. 32-34). Azerbaycan'da cinaslı maniler "bayatı", Irak Türkmenlerinde ise "hoirat" olarak adlandırılmaktadır.

³ Hıffet: Tasa, keder, sıkıntı.

⁴ İsti: Sıcaklık.

⁵ Bes: Yeter, kifayet eden.

⁶ Külek: Rüzgâr.

Manilerde dört dizede de anlam bütünlüğü olup ilk iki dize genelde bir tablo çizilerek mani estetik bir yapıya kavuşturulur, ancak anlamın asıl ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelere düşmektedir (Artun 2011, s.148-149).

Heyetinde⁷ bilikler,

Çölünde⁸ evelikler.

Veten sene göreymiş

Mende divanelikler (Nağıkızı 2021, s. 235).

Prof. Muharrem Hüseyinov, “*Ana yurda ve onun eşsiz doğasına tükenmez bir sevgi besleyen Mahire Nağıkızı'nın manileri onun sanatının en önemli yönünü oluşturmaktadır. Onun eserlerine yansıyan vatan ve millet sevgisi mensubu olduğu halkının tarihî kaderi, karşılaştığı acıları, ıstırapları ve kaybedilen ocaklara duyulan dokunaklı ifadeleri âdeta haykırışlarla bambaşka bir ruh atmosferi oluşturuyor.*” diyerek şairin sanatına duyduğu hayranlığı dile getirmiştir.

Sinemde oğum veten

Géceler yuğum⁹ veten.

Mensiz de otun biter¹⁰,

Men sensiz yoğam, Veten (azertag.az ett: 10 Mayıs 2024)

Bu maninin mısralarında kendini gösteren güç ve kudret, folklorun hafızasında yer tutan maneviyat ilacı toplumu zorla koparıldığı yurdunun semalarına, kutsal topraklarda bıraktığı silinmez izlere doğru yönlendirip yegâne ve son menzilin bu olduğunu ulvi bir gaye olarak belirleyerek bu ülkeye ulaşmanın da asla yadsınamaz bir sorumluluk olduğuna işaret ediyor. Mahire Nağıkızı'nın şiirleri ve manileri, folklorla süzülüp gelen, sazın füsunkâr havasıyla birleşen sanatı yurt sevgisini, halkının hayat tarzının tarihin derinliklerinden akışıp gelen esrarengizliğini, millî kültürünün eşsizliğini ifade ettiği gibi ona muhteşem bir düzen kazandırmaktadır.

Mahire Nağıkızı, Batı Azerbaycan Türklüğünün yetenekli bir şairidir. Yukarıda gösterilen iki kıtalık örnek zorla kaybettirilen yurdun ve “Vatan” anlayışının estetik silüetini belirlemektedir. “Veten, ay veten” haykırışından sonra gelen mısralarda yitirilen ata yurdunun kutsallaştırılmış tablosu canlandırılmıştır. “Sesinde bir ahu-zar havası var” mısrasının anlam yükünde, kutsal vatan topraklarının kaybedilmesinden doğan acılardan kaynaklanan yaşama isyan yer tutmuştur.

Yaşanan tüm acıların verdiği ıstıraplara rağmen Batı Azerbaycanlı sanatçılar, Türk milletine karşı düşmanlıkla donatarak tarihin belirli dönemlerinde emperyalist güçlerin elinde âdeta maşaya döndürülen bir halkın hilekâr siyasetine karşı her dönemde yürüdüğü kutlu yolun çerçevesini çizerek toplumun birlik ve beraberliğini sağlamaya nail olmuştur. Vatan adlı sevgili, ana kucağının enginliği Mahire Hanım'ın şiirlerinde annelik duygularıyla karışan şairlik yeteneği ile yansımasını bulmuştur. O “Veten” adlı şiirinden iki dörtlükte bu duygularını dizelere dökmüştür.

Biter serhedlerin bu yér üzünde

Ġelbimde serheddin neden bitmedi?

Gemisen üzürsen eşğ denizinde

Sene mehebbetim, veten, bitmedi.

Ġan ahan yarana gözüm yaşını

Derman eveziydi¹¹, sepeledim men.

⁷ Heyet: Bahçe.

⁸ Çöl: Kırsal, kır, yazı.

⁹ Yuğu:Rüya

¹⁰ Bitmek: Yeşermek

*Bu da bir sınağdı¹², eyme başını
Sınığ¹³ ehvalına dözebilmirem¹⁴. (Nağıkızı, 2015, s. 9)*

Vatan, her karış toprağı millet için en kutsal değer olduğundan dolayı şairler onu tasvir ederken “*lalim, cevahirim, abidem, pirim*” gibi terimlerle en güzel değeri biçmiş veya “*Canımı kurban dedim iki gözüm Vetene*”, “*Béle, gédeceyem el çekmerem Göyçe'den*”, “*Ahır secdegahım yéne Göyçe'dir*” gibi mısraların çağrıştırdığı anlamlarla millî bir odak noktası oluşturarak kutsal dava yolunun çerçevesini çizmişlerdir.

Vatanın kutsal bir tip olarak ortaya çıkması, yurt ve toprak sevgisi, edebiyatın sözlü ve yazılı kolunda bütün yönleri ile âdeta kurtarıcı bir rol kazanmış olur. Mani, türkü, rivayet, destan, atasözü, deyimler gibi vasıtalarla vatanın belirli bir imaj kazanarak model hâline gelmesi, genetik bir kod kazanarak kökenbilim metni ve ideolojik düşünce tipi biçiminde sergilenir. Bu düşünce tipinde vatanın apayrı bir yeri vardır. “Selam Olsun” adlı eserinden sunulan iki dörtlükte vatani ve devleti temsil eden bayrağı göndermede bulunulmuş ve onun tarihin hangi derinliklerinden akarak geldiğini vurgulamıştır. “Ay Vetene” adlı şiirinden alınan başka bir dörtlükte ise vatani ile kalbinin ve ruhunun bütünleşmesinin mesajını vermiştir.

*Gelbimizde oğunan türkülerle yarandın
Altaylardan salınan körpülerle yarandın.
Sabahlara apararı ümidlerle yarandın
Al bizleri goynuna, al, bayrağım, dalğalan!*

*Gılincında Babek'in, Nizami'nin şéirinde
Yaşadın susmayacağ vetene neğmelerinde.
Ğarşında baş eyen var dünyanın her yerinde
Oğulun var, gızın var, var, bayrağım, dalğalan (Nağıkızı 2020, s. 41).*

*Cennetde olsam da çekdiyim sitem
Balaca kol¹⁵ olub bağrında bitem.
Derdimi kimlere désem de vetene,
Senintek¹⁶ halıma yanan, görmedim (Nağıkızı 2020, s. 47)*

Batı Azerbaycan edebî çevresinin yetenekli şairi Mahire Nağıkızı'nın sanatının ana çizgisi yukarıda kaydedilen bütün örneklere cevap vermekle birlikte vatan, yurt ve bayrak sevgisi konularını işleyen her metninde kendine özel yer edinmiştir. Onun sanatının ilham kaynağı ise doğal olarak kendi kökü ve millî mensubiyetinden gıdalanmaktadır.

*Dédin ki, derdi görmedin
Kim ekdi, derdi¹⁷ görmedin
Dünya, astanandan¹⁸ kéçdim
Men boyda derdi görmedin... (Nağıkızı 2021, s.14).*

Akademik İsa Habibbeyli, “*Manevi saflık ve vatanseverlik Mahire Hüseynova'nın sanatında kendine özgü yaklaşımlarla yansıtılmaktadır. Onun şiirleri kadının gururu ve erkeğin mertliğinin şiire yansıtılmış ifadesinden başka bir şey değildir. O, “Menim anam” (2006), “Su at dalımca, ana” (2006), “Ana sévgisinden doğan neğmeler” (2008), “Yaşadacağ anam meni” (2009), “Ömrümün çırağı sensen” (2010), “Analı dünyam” (2015) adlı eserlerinde yer tutan şiirlerinde anne yüreğinden kopan ninnileri vatanına layık bir*

¹¹ Evez: Karşılık

¹² Sınağ: Deneme

¹³ Sınığ: Kırık; morali bozuk

¹⁴ Dözme: Katlanmak

¹⁵ Kol: Kaba ot; çalı

¹⁶ Senintek: Senin gibi

¹⁷ Dermek: Koparmak

¹⁸ Astana: Eşik

evladın içten gelen duygularını yansıtarak Tanrısal ilhamın şiirsel ifadesini kâğıda dökmeğe nail olmuştur” (Hüseynova 2023-395) diyerek ona anlamlı bir değer vermiştir.

Bekir Nebiyev, “*Şairin vatanı onun ana dili, ana dilinin her kelimesi ve kelimelerde yer tutan her bir harfin ses değeridir. Her söz ise vatanın bir parçası, her sözün genetik hafızası da vatanın ve milletin tarihidir*”(Nəbiyev 1976, s. 188) diyerek şairlerle ilgili düşüncelerini aktarmıştır.

Merhum bilim insanı Bekir Nebiyev, Mahire Hanım’ın duyguları konusunda dile getirdikleri yönünden haklıdır, çünkü onun düşüncelerine göre vatanın yaşı tarihle başlamış ve onunla sonsuza kadar devam edecektir. Vatanın her taşı ve toprağı kutsaldır, çünkü orada ataların ruhları dolaşmaktadır. Ona göre vatan diğer anlamda ise Ziya Gökalp’ın deyimiyle “Ağzında ana sütü gibi ak” olan ana dilidir. O dilde ulu cetlerin tarih boyunca yarattığı kültürel değerleri ve manevi birliği hâkimdir.

Bu dünyanın yaşı geder tarihin var

Sonu geder başı geder tarihin var

Dağı geder, daşı geder tarihin var

Ha baş vursam bitmez qatı, ana dilim

Dedem babam amanatı, ana dilim (Səfərova, <https://ikisahil.az/post/473799>)

Mahire Nağıkızı’nın “*Yanımdan keçme dağların*” ve diğer şairlerin bu tip eserleri yirminci yüzyılın çeşitli dönemlerinde Batı Azerbaycanlı ediplerin gönül rüzgârlarının bağrlarından kopardığı estetik örneklerdir. Mahire Hüseynova’nın (Nağıkızı) şiirlerinin diğer önemli yönü ise Batı Azerbaycan Türklerinin karşılaştığı zorla göçürülme ile başlayan hayatını, vatandan katliamlarla koparılmanın oluşturduğu derdi, gurbeti, karşılaştıkları böylesine acı verici kaderin sebep olduğu ıstıraplarını “ağır” bir dille söyledikleri manilerle canlandırmasından başka bir şey değildir.

Görüm mü béle dağları

Tutum mu dile dağları

Gözümnen yaş aħacağ

Salacağ séle dağları (Nağıkızı 2021, s. 16).

Batı Azerbaycan edebî çevresi, en başından beri insanların manevi yönüne hitap etmiş, ezeli ve ebedî yurda dönüş düşüncesinin hep canlı tutulması için tarihî kahramanlık örneklerinin hatırlatılmasını genel gaye edinmiştir. Bu açıdan bakıldığında Mahire Nağıkızı’nın yazdığı manilerde ve şiirlerinde yurda dönüş ülküsü millî bir sembole dönüşmüştür.

Yerim ocağında senin,

Küncün, bucağında senin.

Yüz yér dolansam da ölem,

Veten ğucağında senin (Nağıkızı 2021, s. 194).

Burada emperyalizmin güç kullanarak kaybettirdiği vatanın her köşesine, her bucağına duyulan sonsuz özlem zirve noktaya ulaştırılmıştır. Böylelikle, Batı Azerbaycan edebî çevresinin en önemli yönlerinden biri olarak toplumsal, siyasi ve millî ideoloji şiirin sanatsal gücü ile yüreklere ve beyinlere nakşedilmiştir. Batı Azerbaycan edebî çevresi, hem maddi hem de manevi yönden bütünlüğünü koruyarak kaybedilen ana yurt coğrafyasını sahip olduğu ölümsüz etnik kültürüyle Kızıl Elma’ya çevirmiştir.

İrevan, Göyçe, Ağbaba, Dereçiçek, Dereleyez, Zengezur ve Gümrü edebî çevreleri seviyesinde toplanıp bir araya gelen kültür ocakları, millî enerjinin kökünü tarihten alan modelleri üzerinde yükselerek özel bir hassasiyetle konuya yaklaşmıştır. Örnek olarak “*Elesger’i sesledim hay vérdi Göyçe mene*” (“*Âşık*” Elesger’i sesledim, Göyçe karşılık verdi) mısrası taşıdığı anlam yüküyle bir çevrenin hassasiyetini vurgulamaktadır. Mahire Nağıkızı’nın aşağıdaki manisi de bu kültür ocaklarının millî enerjisinin tarihî hafızada kökleşmiş modelinden başka bir şey değildir.

*Derdim, birin görünür,
Bağdım, derin görünür.
Hesen Mirze, haray vér,
Senin yérin görünür* (Nağıkızı 2021, s. 48).

Burada haykırma, bağırma, yüksek sesle cevap verme anlamında kullanılan “*hay vér*”, “*haray vér*” ifadeleri anlam yönünden aynı çizgiye işaret etmekte, millî bir hat belirleyerek ayrı ayrı kültür ocakları tarafından oluşturulan değerlerle toplumun hafızasında önemli bir yer ediniyor. Anılan çevrelerin oluşturduğu manevi atmosfer, millî seviye yönünden kendine özgü bir farklılık kazanmış oluyor. Millî kültürün beşiği olarak daha da derinlere gidip çıkan ve tarihî hafızadan süzülüp gelenlerle birleşerek kendine özgü bir hareket kazanıyor.

*Év nedi, tiken biler,
Bağ nedi, eken biler.
Veten, senin gedrini
Ğehrini çeken biler* (Nağıkızı 2021, s. 172).

Bu dizelerde Mahire Nağıkızı, ezeli yurdun toprağını, zorla koparılan vatanın tasvirini dile getirerek kendine özgü üslubuyla topluma sunmakla yetinmeyip aynı zamanda tarihin verdiği ibret dersini de şairane duygularıyla yansıtıyor.

*Yéne de görüb dağları,
Gezerem ğerib dağları.
Ay ana, hara¹⁹ gelmişik,*

Düşmene verib dağları? (Nağıkızı, 2015, s. 7) Dereleyez edebî çevresinden Mahire Nağıkızı'nın sunulan manisi hep aynı Batı Azerbaycan'da yaşananlara işaret etmekte ve topluma belirli mesajlar vermektedir.

Mahire Nağıkızı'nın manilerinde, vatan ve onun tipleştirilmesi zorla koparılan vatanda yalnızca derbederliği, göçürülme olayını ifade ile yetinmeyerek sürgün adlı bir gerçeği yansıtarak vatan topraklarının doğasının malik olduğu zenginlik ile göç ettirildikten sonra oluşan düşünceyi de kapsamaktadır. Onun manisinde dile getirdiği “çölünde evelikler” ifadesi millî değerlerimizi, ninelerimizin özel düzenekler kurarak efelek kurutmaları ile birlikte birçok özgün geleneklerimizi hatırlatıyor. Mahire Nağıkızı eserlerinde vatanına ve halkına duyduğu sevgi ile “vatan” anlayışına yüklediği anlam ve ona olan sadakati dile getiriyor. Bu anlayışta vatan yolunda can verenlerin hürriyet ve bağımsızlık fidanlarını yurt topraklarına dikerek ona doğal bir güzellik verdiğine işaret ediyor.

*Özü ğocalmaz ki, esri ğocaldar
Gelecek, gedecek nesli ğocaldar
Ğelblerde vetene héykel ucaldar*

Azadlığ ağacı eker şehidler (15 iyun, Azertac)
(https://azertac.az/xeber/salam_olsun_kitabina_salam-1807625)

Sonuç

Çağdaş Azerbaycan şiiri, genelde yaşanan olayların yansıması biçiminde bir imaj oluşturarak emperyalist karakterli Rus İmparatorluğu'nun son döneminde Azerbaycan halkına ve Batı Azerbaycan Türklerine karşı hasmane tutumunu yansıtmaktadır. Edebiyat bir noktada milleti destekleme, acı ve ıstıraplarını dünya geneline ulaştırma konusunda bir vasıtaya dönüşerek halkın dert ortağı fonksiyonunun sorumluluğunu yüklenip geleceğe doğru milletle birlikte yürümektedir. Edebiyat, tarih boyunca siyasi süreçlerin içinde hep gerçekleri bütün yönleriyle dile getirmiş ve yansıtmıştır. Bu konuda bütün ağırlık ise şiirin omuzlarına yüklenmiştir.

¹⁹ Hara: Nere, nereye.

Mahire Nağıqızı'nın şiirleri vatan toprakları için dizine döverek ağlamanın bir faydası olmayacağını, kutsal yurt yerlerine tekrar kavuşmanın yolunun da yılmadan mücadele etmekten geçtiğini vurgulayarak her bir şahsa millî bilincin gereğini hatırlatmaktadır.

Görkemli şairin yazdığı "Şehid Neğmesi" ile birlikte şiirlerinde Türk tarihinin mitolojik çağlardan itibaren günümüze kadar ulaşan devlet geleneğinin her bir vatan evladının maneviyatında ve bilincinde heykelleşmiş ifadesi olarak kendini göstermektedir. O nağme aslında tarih boyunca Türk milletinin karşılaştığı her türlü sürgün, katliam ve soykırımlara rağmen bütün boyların maddi ve manevi birlik ve bütünlüğünü koruyarak dünya çapında bir büyük güç olup Tanrı'nın ilahi adaletini dünyaya hâkim kılma, zalimin karşısına kale gibi dikilme ve mazlumu korumayı hedef edinen Kızılelma'ya işaret etmektedir.

Kaynakça

- Aça, M.. (2015). *Halk şiirinde tür ve şekil (Türk Halk Edebiyatı El Kitabı)* Grafiker.
- Altaylı, Seyfəddin, Hüseynova, Nigar. (2018). *Türk xalqları ədəbiyyatı*. Elm və Təhsil.
- Artun, E. (2011). *Türk halk edebiyatına giriş*. Karahan Kitabevi.
- Ağbabalı, Z. Avazıyam Ağbabanın / Z.Ağbabalı. – Bakı: Folklor institutu, – 2006.
- Boratav, P. N. (2014). *Yüz soruda türk edebiyatı*. Bilge Su yayınları.
- Durukoğlu, S. (2015). *Türklerin Uğradığı sürgünleri ve soykırımları anlatan edebî ve bilimsel eserler*. Net Ofset Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti
- Didergin, İ. Ayırdılar qucağından Göyçenin / İ.Didergin. – Bakı: Yazıçı, – 1992. – s.34
- Hacılı, A. Bayatı poetikası / A.Hacılı: Elm, – 2000. – s.16
- Hüseynova, M. Bir tefekkür tarzına ferqli baxışlar Mahire Hüseynova: Alim ve şair ömrünün detalları/M.hüseynova,-Bakı: ADPU-neş, 2023-395 s.
- Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Kılıç, R. (2010). Kerkük ve Musul'un tarihî coğrafyası. *TÜBAR-XXVIII*, Güz.
- Mahire Nağıqızının edebi-poetik dünyası/
https://azertag.az/xeber/mahire_nagiqizinin_edebi_poetik_dunyasi-2000336
- Nagisoy, M. Taşlaşmış gerçeğin şiiri/Azərbaycan muəllimləri gazetesi-03.07.2020-seh 6
- Nağıqızı,M.Yanından keçme dağların/ M.Nağıqızı.- Bakı:ADPU neşriyyatı, 2021,seh.3
- Nağıqızı,M.Yanından keçme dağların/ M.Nağıqızı.- Bakı:ADPU neşriyyatı, 2021,seh.291
- Nağıqızı, M. Bayatılar ve 3 şeir / M.Nağıqızı. – Bakı: Apostrof, – 2015. – s.
- Nağıqızı, Mahirə. (2020). *Salam olsun*. ADPU Neşriyyatı.
- Nebiyev, B. Tenqid ve edebî proses / B.Nebiyev. – Bakı: Azərneşr, – 1976. – 188 s.
- Poetry is knowledge -by Octavio Paz: The Bow and the Lyre, paragraph 1 (trs. Ruth L.C. Simms, University of Texas Press, 1987)
- Rodriguez, Jeanette-Fortier, Ted. (2007). *Culturel Memory: Resistance, Faith and Identity*. Austin: University of Texas Press.
- Tekin, M.. (2001). *Roman sanatı*. Ötüken Yayınları
- Türkoğlu, İ.. (2012). *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 42. TDV Yayınları
- Yaman, A. (1973). *Ermeni meselesi ve Türkiye*. Otağ Yayınları.
- Qasımov, C.. (2012). *Ədəbi məhkəmələr*. Bakı: Zərdabi LTD

Extended Summary

After the invasion of Tsarist Russia, the theme of patriotism in Western Azerbaijanis' poetry samples (oral and written) calls for ethnic self-organization with its leading content. For example, Ashiq Alasgar's "Mountains", Shepherd Mohammad's "Goyche", Haji Alish Agha's "Elegies", Master Abdulla's "My", Khasta Bayrameli's "Strangeness", "Crying", Poet Bahma's "I Remembered", "In My Homeland", Poet Hashim's "Enough is enough", Ashiq Jahad's "Goyche", "Where", "I don't know", Ashiq Ali's "On this day", Ismikhani Didargi's "Goyche lake", "My mother land", "Goyche's", "Separation", Hidayat's "Need" I would never leave our village", "River of Migri", "The Displaced", "Nineties", Vahid Aziz's "Girls wore military clothes", "A dream

talk with my mother", Eldar Ismayil's "I lived", "I will stay in my Turkey", Pasha Galbinur's "Why this lake dried up", "If I can't see", "", "Motherland", "There is a house left in Gilatagh", "How is it", "Gone", "Still", Ismayil Omaroglu's "I Bow to the Flag", "Bloody Night", Musa Urudu's "Confession", "This group is going", "The face of displacement", Flora Khalilzade's "Home left for enemies", "My motherland", "Who will gain the land", "Motherland", Ramiz Heydar's "Let's not be a country's stone", Eldar Hasanli's "I was left alone", "Tabrizli, my Azerbaijan from Baku", "Goyche is my friend, Alasgarim, Alimdi", "son of the country, be ready to this too shall pass kill the enemy", Hasan Goycheli's "Forgive me", "Goyche is in my heart", Bilal Anser's "Guest I would hug you", "That Turkish", "My Village" by Avtandil Aghbabali, "People, protect me from Borchali", "Don't pass by the mountains" by Mahira Nagigizi, etc. examples are poetic examples from the heart of Western Azerbaijani writers in different years during the twentieth century. These are poetic examples from the heart of Western Azerbaijani writers. Another specific aspect of Mahira Huseynova's (Nagigizi) contribution is that she revives the life of the West Azerbaijani settlers, the pain of the homeland, the fate of exile, the refugee, and their pains with "heavy" stale language. Academician Mukhtar Imanov notes that "Bayatis occupy an important place in Turkish folk literature and that examples of this genre have their influence on our written poetry is an indisputable issue." [5, p. 3]

Row in my the my cest

At night my homeland in my dream.

The grass grows without me.

I am not without you, Motherland.

...the power, strength, spirituality and cultural paths passing through folklore memory in his verses direct the community to those homelands, and by taking them there, they set the conclusion as the highest goal and direct them to the "erasure of pain". M. Nagigizi's creative examples give preference to folklore, what happened by tuning in to the wonderful sound of saz, expressing the love of country, the mysteries of the people's lifestyle, the magnificence of the ethnographic cultural fund and regulating it in its general dynamics; , noble dreams, Motherland - people's interest, spiritual and moral values, disturbing and thought-provoking waves of excitement stop". [6.p.291]

In general, the literary environment of Western Azerbaijan is the main line in the literature as the awakening of the soul, the formation of the idea of returning to the homeland, and the remembrance of historical examples of heroism. From this point of view, the poetic examples in Mahira Nagigizi's Bayatis are especially marked as a symbol of ethnic identity and the return to the homeland.

My place is in your hearth

In your corner, in your corner.

I wish I would die if I went around a hundred places,

The motherland is in your arms.

In Western Azerbaijan, every aspect of the lost homeland reflects the essence of the Motherland, and the verses elevate every part of the land to an irreplaceable status. Therefore, one important focus of the rich poetry scene in Western Azerbaijan is the exploration of artistic issues within the socio-political and spiritual-ideological context. Despite its geographical disarray, the literary and cultural environment of Western Azerbaijan, which has maintained its integrity through its material and spiritual culture, becomes even more fascinating with the refinement of the ethnocultural system.

Professor Muharram Huseynov, a doctor of philological sciences, notes that "The inexhaustible love for nature and the motherland is one of the main recurring themes in Mahira Nagygyzi's bayatis creativity. Against the backdrop of this love, the historical destiny of the people, today's concerns, fragile cries, and passionate calls related to home are brought to realization."

In the literary environments of Iravan, Goyche, Agbaba, Derachichek, Darelayaz, Zangezür, Gyumri, etc., cultural centers are characterized by being based on imaginative models of ethno-energy derived from archaic memory, and they exhibit a special sensitivity to the issue of its transmission. For instance, the idea "I called Alasgari He gave me an answer, Goyche" encapsulates the environment with its level of development and lexical-semantic content. The following bayati of Mahira Nagigizi serves as a perfect model of the ethno-energy handed down to us in the archaic memory of cultural centers. For instance, the idea "I called Alasgari He gave me an answer, Goyche" encapsulates the environment with its level of development and lexical-semantic content. The following bayat of Mahira Nagygyzi serves as a perfect model of the ethno-energy handed down to us in the archaic memory of cultural centers.

Therefore, modern Azerbaijani poetry portrays a profound image that reflects the collective experiences as a whole. Its main stream is especially sensitive to demonstrating the harsh treatment of the people of Azerbaijan and Western Azerbaijanis during the final period of the empire (including the Karabakh war). Literature serves as a platform to uphold a certain societal voice and convey its struggles and tragedies to the world.

It performs the function of people's sympathy. He walks together with the people by preferring to meet their needs and sympathize with their problems. He comes to the front line by exhibiting a precise and specific

position on the general flow of political processes. The center of gravity falls on poetry, and in the example of Mahira Nagigizi, Blind Nasib, Childirli Shenlii, Isgander Agbabali, Hasan Mirza, Algayit, Eldar Ismayil, Ismikhan Didargi, Shair Abdulazim, Ali Vakili, Zahid Aziz, Avtandil Agbabali, Nazim Ibrahimoglu, Majnun Goycheli, The literary heritage of Ahmed Vedili, Ismayil Ömaroglu, Parvane Zangezurlu, Abulfat Shishgayali, Agil Ima and hundreds of others, presenting the sanctity of the homeland as the main thing, as well as the sense of revenge, giving a worthy response to the enemy, and all the details of what it means to occupy a foreign land. is loaded into the presentation.